

3. Звіт Кам'янець – Подільського історико-археологічного музею за 1926 рік. // Наука на Україні. Бюлетень Укрнауки. – К.: Держвидавництво України, 1927. – № 2–4. – С. 247-251.
4. Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України. – Ф.ВУАК. – Спр. 109/8. Кам'янець-Подільський музей. Відомості про науково-дослідну роботу музею в 1926 році. 09. 11. 1926 р. – 3 арк.
5. Нестеренко В.А. Відомий дослідник історії Поділля О.З. Неселовський. // Музейний вісник. – 2001. – № 1. – С. 6-7.
6. Сіцінський Ю. Матеріали до археології Західного Поділля. // Записки історико-філологічного відділу УАН. – К., 1930. – Т. 1. – С. 25-44.
7. Соловей В.П. Історія музею в 20-30 – роки. // Музей і Поділля. Тези доповідей наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня заснування Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника. – Кам'янець-Подільський: Борщівська районна друкарня Тернопільського облполіграфвидаву, 1990. – 96 с.
8. Станіславська Л.П. Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник: від створення до сьогодення. Становлення та сучасна музейна справа. // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 120-й річниці заснування Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника. / [редкол.: Л.П. Станіславська (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2010. – С. 7-12.

**Віталій Гуцал**

здобувач, асистент кафедри  
історії народів Росії та  
спеціальних історичних дисциплін  
КПНУ ім. Івана Огієнка

### **І.С. ВІНОКУР ТА ВЧИТЕЛІ – КРАЄЗНАВЦІ**

У статті йде мова про співпрацю І.С.Винокура із краєзнавцями-археологами Житомирщини та Хмельниччини.

**Ключові слова:** Винокур, краєзнавство, археологія.

Працюючи в сфері археології, відомий дослідник старожитностей І.С. Винокур намагався залучити до цієї науки якомога більше число тих людей, які цікавилися давньою історією. Особливо потужний резерв він бачив у вчительському контингенті, музейних працівниках, співробітниках культури. Тому завжди намагався знаходити з ними контакт.

Така співпраця була започаткована ще в далекі 50-ті роки, коли після закінчення вузу він розпочав працювати в Житомирському краєзнавчому музеї. Як зазначив М.Ю. Костриця, «здібний організатор І.С. Винокур зумів зібрати і згуртувати навколо себе багатьох ентузіастів-звитяжців, переважно педагогів, людей закоханих у минуле рідного краю, які попри нестатки залюбки відправлялись манівцями Житомирщини на розкопки. Серед колег аматорів, особливо теплі стосунки склались з вчителем історії Г.Г. Богуном із с. Бистрик Бердичівського району та вчителем хімії і біології з Любара С.А.Липком» [1, с. 32-37].

Спільно із Г.Г. Богуном було проведено ряд археологічних розвідок, під час яких виявлено багато давніх пам'яток. До цієї роботи Гаврило Григорович залучав своїх учнів. У Слободищенській школі було створено гурток «Юний краєзнавець». Інтерес науковців і їх допомога, увага обласних районних та сільських організацій до роботи гуртка сприяли тому, що батьки учнів теж включились у збирання археологічних пам'яток [2]. За короткий час гуртківцями було зібрано та передано до наукових установ велику кількість різноманітного матеріалу, за що Інститут археології АН УРСР виніс подяку членам гуртка, преміювавши їх бібліотекою науково-популярної літератури з археології, а керівнику гуртка надав право проводити самостійні розкопки [3, с. 86-89].

І.С. Винокур консультував Г.Богуна з приводу методики археологічних обстежень та підготовки наукових звітів, ділився своїм досвідом написання науково-популярних статей, сприяв друкуванню його наукових робіт, що у той час було досить проблематично [4, с. 22-25; 5].

Така ж сама співпраця склалась із С.А. Липком у Любарі. Ним також були організовані археологічні гуртки. Під час шкільних канікул він разом з учнями здійснював обстеження археологічних пам'яток, збирав матеріали до шкільного краєзнавчого музею, брав участь у археологічних розкопках. За деякий час ним були підготовлені «Облікові картки на археологічні пам'ятки верхів'я басейну Случі в околицях Любара». В подальшому Сергієм Андрієвичем було здійснено також декілька особистих досліджень, результати яких були оприлюднені у фахових виданнях [6; 7; 8; 9; 10].

Не дивлячись на те, що обидва краєзнавці не мали спеціальної освіти, завдяки спілкуванню із досвідченим археологом і особистому завзяттю вони вирости у справжніх археологів, дослідників, професіоналів своєї справи [1, с. 32-37], особливо багато зусиль вкладено ними у створення археологічної карти України [11, с. 157-158].

Після переїзду до Кам'янця-Подільського у 1963 р. І.С. Винокур відразу ж встановив ділові зв'язки з місцевими любителями старовини.

Тісні відносини зав'язались з вчителем історії із с. Жванець Б.М. Кушніром. Його зацікавленість давниною, неординарний підхід до використання знайдених артефактів на уроках історії, доповнення матеріалу відповідними реконструкціями вразили науковця [12, с. 79-80]. Борис Михайлович з учнями брав участь в роботі археологічної експедиції під керівництвом відомої дослідниці трипільської культури Т.В. Мовші, яка працювала на той час у Жванці. У ряді публікацій, зокрема у книзі «Світанок зустрічаємо в дорозі» [13; 14; 15; 16], він ділився своїм досвідом археолога краєзнавця з іншими вчителями. Матеріали пошуків і досліджень дали можливість відкрити шкільний історико-краєзнавчий музей [17, с. 13]. За рекомендацією І.С. Винокура Бориса Михайловича запросили на роботу до Кам'янець-Подільського педагогічного інституту на посаду лаборанта кабінету археології. Це сприяло його подальшому входженню в науку.

Своїм учителем І. Винокура вважав археолог-краєзнавець Л.М. Куземський з Маліївців, що на Дунаєвеччині. В усіх школах, де йому доводилось працювати, він обов'язково засновував гурток юних археологів-пошуківців. Протягом 60-70-х років вони обстежили трипільські поселення басейну р.Ушиця, зібрали колекцію античних монет, на основі чого Левко Миколайович підготував відповідні матеріали: «Трипільська культура в басейні річки Ушиці», «Римська монета на Придністров'ї», «Організація і робота історико-краєзнавчого музею з демонстрацією експонатів» та ін. З цих та багатьох інших питань давньої історії він довгий час консультувався у професора. На жаль, низка його досліджень залишилась не завершеними й досі перебувають в рукописному варіанті, чекаючи свого опублікування [18, с. 225].

Певні творчі інтереси склались у І.С. Винокура з вчителем історії з с. Галузинці Старокостянтинівського району М.Й.Ягодзинським – людиною, яка була закохана у минуле свого краю і намагалась всіляко прищепити цю любов своїм вихованцям [19, с. 207-211; 12, с. 79-80]. Разом з І.С.Винокуром вони відкрили і обстежили чимало пам'яток. В їх числі були два черняхівські поселення і могильник в с. Гнатки. Матеріал, зібраний тут, ліг в основу статті, опублікованої у 1969 р. в журналі «Советская археология», яка присвячена духовній культурі черняхівських племен [20, с. 49].

Таке спілкування було корисним не тільки для краєзнавців, але й для самого І.С. Винокура. Підсумовавши увесь накопичений досвід роботи, він у 1967 р. видав посібник для вчителів «Збирання і визначення археологічних пам'яток та методика їх використання в школі» [12], в якому дає поради, як краще навчити учнів визначати археологічні пам'ятки, як їх збирати та використовувати на заняттях археологічного гуртка, уроках історії, в позакласній роботі, як обладнати шкільний музей тощо. Довгий час даний посібник був і залишається одним із найпотрібніших методичних забезпечень вчителя історії.

За словами І.С. Винокура, ще коли він працював у Житомирі, відбулось його заочне знайомство через листування із завідувачим відділом Хмельницького облвиконкому С.К. Гуменюком, яке в подальшому привело до створення у 1964 р. обласного історико-краєзнавчого товариства. І.С. Винокур згадував: «Не дивлячись на певні складності, ми разом з Степаном Костянтиновичем оптимістично дивились на можливість створення такого товариства. З рештою нас підтримали партійні і радянські органи Хмельницької області» [21, с. 60-64]. Зусиллями цих двох непересічних особистостей було проведено вісім Подільських історико-краєзнавчих конференцій, які стали своєрідним прикладом для інших регіонів України. Що ж стосується співпраці на ниві археології, то у 1965 р. ними була підготовлена брошура «Археологічні пам'ятки Хмельниччини», в якій були зібрані усі доступні на той час матеріали про старожитності краю [22].

1966 року історико-краєзнавче товариство плідно співпрацювало з Хмельницькою обласною організацією Українського товариства охорони пам'яток історії і культури [23, с. 12а-12г], постійним членом правління якої став І.Винокур. 1967 року при товаристві було створено секцію археології, керівництво якою доручили йому. До роботи секції були залучені представники старшого покоління краєзнавців і нові випускники Кам'янець-Подільського педінституту, які органічно влились в археологічну родину. Так у І. Винокура формувалася своя «школа».

Число ентузіастів, з якими І.С. Винокуру довелося співпрацювати значно більше. Він мав своїх однопідприємців і у Вінницькій, Чернівецькій, Тернопільських областях. Ми навели лише кілька прикладів, як наглядно показують наскільки масштабною і потрібною була його подвижницька праця на ниві шкільної освіти.

### Список використаних джерел та літератури:

1. Костриця М. Ю. Академік І.С. Винокур – дослідник і краєзнавець Волині-Житомирщини. // Давня і середньовічна історія України. (істор.-археол. зб. на пошану Іона Винокура з нагоди його 70-річчя). – Кам'янець-Подільський: Інформаційно-видавничий центр Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету, 2000. – С. 32-37
2. Богун Г. Віч-на-віч з історією // Радянська Житомирщина. – 1968. – 22 вересня.
3. Проценко І.М. Краєзнавець і фольклорист Г.Г. Богун // Народна творчість і етнографія. – 1963. – № 2. – С. 86-89.
4. Винокур І.С. Співпраця з Г.Г. Богом у вивченні археології Житомирщини / І. С. Винокур // Бердичівщина: поступ у третє тисячоліття: Наук. зб. «Велика Волинь»: Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. – Т. 22. / Відп. ред. М.Ю. Костриця. – Житомир: М.А.К., 2001. – С. 22-25.
5. Богун Г. Г. Археологічні пам'ятки р.Гнилопяти // «Праці комплексної експедиції Чернівецького державного університету» – Т. VIII. – серія археологічна. – Вип 1; «Старожитності Східної Волині першої половини I тисячоліття н.е. – Чернівці, 1960. – С. 131-137.
6. Липко С.А. Археологічна розвідка давньоруського міста Болохова. // Археологія. – 1973. – Т. 12. – С. 95-98.
7. Липко С.А. Де був давній Болохів? // Український історичний журнал. – 1971. – № 4. – С. 99-104.
8. Липко С.А. З історії заснування міста Острополь. // Український історичний журнал. – 1973. – № 3. – С. 112-115.
9. Липко С.А. Любартов: сторінки історії. // Велика Волинь, 1994. – Т. 15. – С. 134-137.
10. Липко С.А. Старожитності верхів'я річки Случ: Матеріали до археологічної карти // Археологія. – 1982. – Вип. 41. – С. 83-90.
11. Винокур І.С. Краєзнавці збирають археологічний матеріал / І. С. Винокур, Г. Г. Богун, С. А. Липко // Український історичний журнал. – 1963. – № 3. – С. 157-158.
12. Винокур І.С. Збирання і визначення археологічних пам'яток та методика їх використання в школі: посібник для вчителів / І. С. Винокур. – К., 1967. – 90 с.
13. Кушнір Б. М. Світанок стрічаємо в дорозі / Б. М. Кушнір. – К., 1965.
14. Кушнір Б. М. До питання про вивчення історії Поділля в школі. – С. 96–97. Матеріали другої Подільської історико-краєзнавчої конференції, квітень 1967 р. / Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-т; [редкол.: Л. А. Коваленко (відп. ред.), С. І. Білецький, І. С. Винокур, С. К. Гуменюк, В. І. Тищенко]. – Львів : Каменяр, 1968. – 232 с.
15. Кушнір Б. М. Активізація учіння школяра на факультативних заняттях з історії Хмельницької області. Тези доповідей VI-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 40-річчю Перемоги Радянського народу у Великій Вітчизняній війні, 21-23 трав. 1985 р. / Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-т ім. В. П. Затонського; [редкол.: Л. В. Баженов, І. С. Винокур (відп. ред.), С. К. Гуменюк, О. М. Завальнюк, М. Г. Кукурудзяк, А. Ф. Суровий]. – Кам'янець-Подільський : [Кам'янець-Поділ. тип. ім. В. І. Леніна], 1985. – С. 55-56.
16. Кушнір Б. М. «Історичне краєзнавство» у вузі. VIII Подільська історико-краєзнавча конференція : тези доповідей, 15–17 листоп. 1990 р. / Кам'янець-Поділ. держ. пед. ін-т ім. В. П. Затонського та ін.; [редкол.: Л. В. Баженов, І. С. Винокур (відп. ред.), С. К. Гуменюк, О. М. Завальнюк, М. Г. Кукурудзяк]. – Кам'янець-Подільський : [Дунаєвецька рай. друк.], 1990. – С. 90-92.
17. Талановитий педагог, відомий методист і провідний краєзнавець: Матеріали круглого столу до 90-річчя від дня народження Б.М.Кушніра, м. Кам'янець-Подільський, 24 травня 2001 року / Редкол.: к.і.н. проф. О.М.Завальнюк (голова) та ін. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – 72 с.
18. Прокопчук В.С. Професор І.С. Винокур – почесний член Дунаєвської районної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців / В.С. Прокопчук // Дунаєвщина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій: Зб. наук.-краєзн. Праць / редкол.: Винокур І.С. (відп. ред.), Баженов Л.В., Блажевич Ю.І. [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, ІВВ, 2003. – Вип. III. – С. 225.
19. Гуцал В.А. І.С. Винокур і археологія Старокостянтинівщини // Старокостянтинів і край в україно-руській історії доби XVI-XVIII ст. Матеріали науково-практичної конференції. – Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2012, – С. 207-211.
20. Винокур І.С. Некоторые вопросы духовной культуры черняховских племен // Советская археология. – 1969. – № 1. – С. 48-62.
21. Винокур І.С. Степан Гуменюк / І. С. Винокур // Хмельниччина : роки становлення та поступу. (1937-1997). (Матеріали Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф.), 26 верес. 1997 р. – Хмельницький, 1997. – С. 60-64.
22. Винокур І.С. Археологічні пам'ятки Хмельниччини : конспект лекцій на допомогу студентам / І. С. Винокур, С.К. Гуменюк. – Кам'янець-Подільський, 1965. – 40 с.
23. Винокур І.С. Розвиток історичного краєзнавства на Поділлі: досвід і проблеми / І. С. Винокур // V Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства. – Кам'янець-Подільський, 1991. – С. 12а-12г.